

Coordonator:
Dr. Lucian Dindirică

PARADIGMA CREȘTINĂ A UNEI EUROPE UNITE.
Educația religioasă – valori, exigențe, finalități

Cu binecuvântarea

† Dr. IRINEU,
Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei

Editura Mitropolia Olteniei

Craiova,
2017

Lucrarea a apărut sub egida *Centrului de Studii Teologice și Interreligioase (CSTI)* al Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

Copyright © 2017 Editura Mitropolia Olteniei

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Paradigma creștină a unei europе unite : educația religioasă - valori, exigențe, finalități / coord.: dr. Lucian Dindirică. - Craiova :

Universitaria : Editura Mitropolia Olteniei, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1213-6

ISBN 978-606-731-032-0

I. Dindirică, Lucian (coord.)

2

Editori:

Pr. conf. univ. dr. Adrian Ivan,

Pr. conf. univ. dr. Adrian Boldișor,

Pr. lect. univ. dr. Ioniță Apostolache

PEDAGOGIA PERENNIS. PERSPECTIVE SCRIPTURISTICE ȘI APOLOGETICE CU PRIVIRE LA RELAȚIA AVVA-UCENIC ÎN TRADIȚIA ORTODOXĂ

Pr. Lect. Univ. Dr. IONIȚĂ APOSTOLACHE¹

***Abstract:** The pedagogical work of the Church, in all his aspects, is inseparably related to the divine Word of God. Therefore, we can truly say that the Christian pedagogy is a perennial reality, nourished and defended by the confessional spirit of Orthodox Tradition. The exemplification of this apologetic work is realized first of all through the scriptural arguments of confession. On the other hand, without fathers and teachers we cannot reach the correct level of understanding. Therefore, in our study we will underline the pedagogical figure of the spiritual father, meaning the role and importance of Avva. Not eventually, the concept of pedagogia perennis (in Latin) can be justified through the liturgical dimension of the Church's life. Here we can discover the mystical and ascetical character of the confession of faith, in an apologetic overview, like St. Paul says: "It is a body and a Spirit ... a Lord, a faith, a Baptism, one God and Father of all, Who is over all and through all in all" (Ef. 4, 4-6).*

Introducere

Îmbrăcat în noțiunea de taină și cumulând întru sine cea mai intimă legătură dintre Dumnezeu și om, *filosofia vieții ascetice* reprezintă o veritabilă sinteză apologetică de mărturisire și experiență apofatică. În felul acesta, **dimensiunea ascetico-mistică a Apologeticii Ortodoxe** parcurge procesul de cunoaștere a lui Dumnezeu într-un mod progresiv, urcând de la despățimire la iluminare, ca mai apoi să ajungă la desăvârșirea vieții duhovnicești. Acest proces de permanentă căutare a „vederii lui Dumnezeu” se revendică în primul rând ca o moștenire a apologiilor martirice. „Acest moment, extins de-a lungul unei vieți întregi, notează teologul rus Paul Evdokimov, constituie *asceza*, și asceții sunt moștenitorii direcți ai martirilor. Crucea posedă lumina strălucitoare a Învierii. Cu toate acestea, *dacă orice mistic este ascet, nu orice ascet este mistic*, în sensul cel mai special al cuvântului, adică *copleșit de har*. Astfel, *asceza nu este niciodată un scop, ci un mijloc pentru a ajunge*, dacă Dumnezeu vrea, *la starea de unire nupțială între*

¹ Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

Dumnezeu și sufletul omenesc. Acest grad ultim al trăirii mistice depinde de harul lui Dumnezeu: tot ceea ce poate omul să facă aici este să-și facă ființa locaș al lui Dumnezeu, loc teofanic al prezenței sale".²

În consecință, întregul efort al omului duhovnicesc spre împlinirea idealului de comuniune hristică se concentrează pe acest efort susținut de asceză și mărturisire. **Exemplele** celor ce au suferit prin vrednicie și virtute povârnișul acestor trepte ale nevoinței s-au constituit ca **resurse inepuizabile de apologie și mărturisire creștină în toate timpurile și în toate locurile**. Pildele oamenilor aleși s-au perpetuat astfel printr-o filosofie cu totul aparte, moștenită ca sfat și ucenicie duhovnicească și în același timp mistică. În felul acesta se explică filiația sau paternitatea duhovnicească, susținută biblic ca proces pedagogic de cunoaștere a lui Dumnezeu. În acest context, **monahismul**³ reprezintă „o formă de autentică viață bisericească. De aceea nu numai că s-a născut în Biserică, ci constituie Biserica, după cum constituie Biserica și parohia, care are drept cap văzut pe episcopul locului și unde preotul parohiei și credincioșii au aceeași credință și conștiință cu a episcopului, care la rândul lui, are aceeași credință și conștiință cu a celorlalte biserici locale”.⁴ Mai curând, pentru a înțelege această legătură, trebuie să avem în minte cuvintele rostite de Mântuitorul Hristos în rugăciunea Sa arhierescă, atunci când Se adresează Tatălui, cerându-i ca „acolo unde sunt Eu să fie împreună cu Mine și cei pe care Mi i-ai dat, ca să se vadă slava pe Care Tu Mi-ai dat-o”.⁵ Acestea se împlinesc în ziua Cincizecimii, atunci când Domnul „S-a reîntors în Duhul Sfânt (și împreună cu Ei este și Tatăl) ca să locuiască în credincioși, ca ei să vadă

² PAVEL EVDOKIMOV, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, traducere și note de Pr. prof. Vasile Răducă, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 160-161.

³ Există mai mulți termeni care au stat la baza termenului *monah* (care astăzi mai înseamnă și **călugăr**: o persoană care, de bună voie, a renunțat la viața din lume pentru a viețui cât mai aproape de Iisus Hristos): *monos*, *zahid*, *monogenes*, *ihidaya*, *monozones*. Cuvântul **monos** desemna, la început, pe oamenii care, necăsătorindu-se, rămâneau celibatari și își păstrau fecioria. Ebraicul **yahid**, tradus prin grecescul **monogenes**, arăta sensul adânc al retragerii ascetice și al renunțării la lumea aceasta. Înainte de a însemna *monah*, cuvântul **ihidaya** vorbea despre cel care trăia singur, fără nici un însoțitor, fără soție, pe *singuraticul*, pe ascetul care, din motive religioase, își păstrează celibatul. IHIDAYA este: cel care nu se căsătorește pentru a putea trăi în feciorie; cel care, căsătorit fiind, renunță la viața obișnuită a celor căsătoriți, pentru a trăi în sfințenie. Termenul **monozones**, derivat din *monos*, presupune faptul de a trăi în singurătate, fiecare rămânând cu ale sale și ducându-și viața în singurătate și fericire (vezi aici: Pr. lect. dr. PICU OCOLEANU, *Harisma filosofiei duhovnicești. Introducere în genealogia teologică a monahismului creștin*, Ed. Christiana, București, 2008, p. 76).

⁴ STELYANOS PAPADOPULOS, *Monahismul - munte greu de urcat*, introducere și traducere Pr. Cornel Toma, Ed. Sofia, București, 2004, p. 11-12.

⁵ In. 17, 24.

(contemple) Slava necreată și Împărăția (Lumina necreată) a Sfintei Treimi”.⁶ Și astfel, Hristos Domnul deschide în taina Trupului Său posibilitatea celei mai autentice întrepătrunderi dintre creat și necreat. În virtutea unei *pedagogia perennis*, El ne descoperă adevărata legătură dintre cel ce dorește să învețe tainele rugăciunii și să guste din comuniunea harului prin împărtășirea cu Sfintele Taine.

Această stare a fost învățată și trăită mai întâi practic. Astfel, în duhul mărturisirii Sfintelor Scripturi, primii creștini au descoperit Adevărul în exemplul celor de lângă dânsii, prin deschidere totală față de cei mai învățați oameni ai Bisericii, întrucât Cel care învăța printr-înșii era *Însuși Mântuitorul Hristos*. Cu toții erau convinși de faptul că El este „Iubitorul veșnic, care atrage spre Sine orice iubire și Se strecoară în noi pentru ca noi să putem primi în El viață nouă. El spune oricărui suflet: ca pecete pe inima ta mă poartă, poartă-mă pe mâna ta ca pe un sigiliu. Că iubirea ca moartea e de tare, flăcările ei sunt flăcări ale focului mistuitor al lui Iahve”.⁷ Despre cei care au experimentat această iubire tainică și au transmis-o mai apoi ucenicilor lor vom căuta să vorbim în cele ce urmează. Exemplele, de cele mai multe ori eshatologice, ar putea constitui o soluție pentru apăsările și confuzia societății de astăzi.

1. Pustia ca agoră a pedagogiei monahale

Cea mai autentică pildă în lucrarea perenă a învățăturilor sfinte se găsește în tradiția monahală. Relația dintre avva și ucenic a fost prima școală a vieții duhovnicești, alimentată la modul cel mai autentic din duhul și învățătura Sfintelor Scripturi.⁸ De cele mai multe ori, oameni simpli sau chiar

⁶ GHEORGHIOS D. METALLIONOS, *Parohia. Hristos în mijlocul nostru*, traducere de pr. prof. Ioan I. Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 2004, p. 11.

⁷ PAUL EVDOKIMOV, *Vârstele vieții spirituale. De la Părinții pustiei până în zilele noastre*, cuvânt înainte de Pr. prof. Ion Buga, traducere din franceză de pr. prof. Ioan Buga și Anca Manolescu, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 12.

⁸ *Sfânta Scriptură* a fost și a rămas punctul al vieții monahale. Dintru începuturi, Părinții pustiei se hrăneau duhovnicește din slova Cărții Sfinte. De aici își fundamentau învățăturile, experimentate și prezentate ca pildă celorlalți. Sfântul Pahomie cel Mare a fost un astfel de exemplu. El „învăța ucenicii, pe baza Scripturilor, cum să biruie viclenia demonilor și cum să le reziste atacurilor, apoi le explica anumite texte mai dificile, cum ar fi cele privind Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Crucea și Învierea, apoi încheind cateheza, Sfântul Pahomie se ruga pentru ca ucenicii săi să rețină cele învățate. Aceștia se retrăgeau în chiliile lor, continuând programul de rugăciune individuală și meditând la fiecare din învățăturile primite”. Mai mult, după rânduiala Sfântului Pahomie cel Mare, „comportamentul de zi cu zi al monahului trebuia să fie atât de mult marcat de duhul Scripturii, încât până și ascultările cele mai simple, cele mai obișnuite se împlineau sub autoritatea Scripturii” (vezi: Pr. prof. dr. VASILE RĂDUCĂ, *Monahismul egiptean. De la singurătate la obște*, Ed. Nemira, București, 2003, p. 149).

neștiutori de carte, primii monahi creștini nu aveau nimic în comun cu formele de ascetism practicate în alte religii. În spiritul învățăturilor sfinte, motivația lor se lega ontologic de viața și lucrarea Bisericii. Deși atipici vieții sociale, viețuirea lor a devenit o nobilă și fericită încercare de schimbare a cosmosului și de transformare a lui din interior. Din cele dobândite prin viu grai au reușit să facă din lume o Împărăție a lui Dumnezeu, căutând de fiecare dată în interiorul Bisericii și niciodată în afara ei.⁹ Aici ei se împărtășesc permanent de harul Sfântului Duh, prin care sunt rândușiți „*învățători ai nevoinei*” și „*împărați peste patimi*”. În consecință, învățătura pe care o împărtășeau celorlalți este mișcată de lucrarea Sfântului Duh, care „nu are margini și-i îndumnezeiește pe cei ce se fac vrednici de El. Astfel, Avva Antonie era purtător de Duh văzând mai înainte cele ce aveau să fie. Prezența Duhului asupra omului este însoțită de o transformare interioară a acestuia. Fața lui Avva Arsenie era ca a îngerului, fiind bărbat bun, plin de Duhul Sfânt și de credință. Fără lucrarea Sfântului Duh, sufletul omenesc rămâne sterp și nu are roade”.¹⁰

Legătura strânsă dintre **avva** (*părintele duhovnicesc*) și **ucenic** a oferit nota de început în acest itinerariu al **cunoașterii și mărturisirii mistice a lui Dumnezeu prin asceză**. Unul lângă altul, părintele și ucenicul au împletit adevărata pedagogie a monahismului. Predând din generație în generație gânduri și învățături nescrise, apologia lor a mers pe calea cea mai simplă și sigură spre mântuire: „*Avva, spune-mi un cuvânt ca să mă mântuiesc!*”.¹¹

În concepția monahilor egipteni din secolele IV-V, locul pustiei indica cel mai propice mediu pentru practicarea *hesychi-ei* (liniștea interioară dobândită prin *mărturisirea continuă a numelui Mântuitorului Hristos*).¹² Deșertul devenea în primul rând **agora filosofiei monahale**, locul sacru în care se transmitea lucrarea pedagogică și duhovnicească de la avva la ucenic. De aici, imediat etapa următoare, a experienței practice vădită în lupta monahului cu gândurile răutății (*loghismo*). Împotriva acestora, el trebuia mai întâi să se întărească prin *Cuvântul Scripturii*, ca mai apoi, să

⁹ VASILE RĂDUCĂ, *Monahismul Egiptean ...*, p. 14.

¹⁰ Arhiereu prof. univ. dr. IRINEU SLĂTINEANUL, *Experiența mistică a Părinților Orientali*, vol. I, Ed. Anastasia, București, 2005, p. 23.

¹¹ Aceasta era rugăminta cea mai frecventă în relația dintre avva și ucenic, surprinsă de foarte multe ori în paginile apoftegmelor patericale.

¹² Pustiul, și mai pe urmă mănăstirea, a devenit locul propice meditației neîntrerupte. Ca spațiu sacru se definește prin convorbirea perpetuă cu Dumnezeu și despre Dumnezeu. Această stare de permanentă mărturisire se sprijină cel mai mult pe pedagogia rugăciunii, desprinsă din îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „*Rugați-vă neîncet*” (1 Tes. 5,17). Tradiția isihastă a rezumat această datorie permanentă a monahului într-o rugăciune simplă, corelată cu pulsațiile inimii (de aici și numirea ei de „*Rugăciune a inimii*”) și cu respirația celui ce o practică: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”.

urce treptat spre *unirea desăvârșită cu Hristos*.¹³ Așa se face că, după perioada persecuțiilor, monahismul a devenit noua *interfață a apologeticii creștine*. Acum credincioșii părăsesc cetățile și vin în pustie pentru a confrunta diavolul pe propriul său teren. „*Călugării au dat în pustie peste demon, spune Antoine Guillaumont, și, războindu-se cu el, și-au putut aduce aminte de ispitirea lui Iisus*”.¹⁴

Scopul prezenței monahului în pustie rămâne totuși acela de a-L întâlni pe Dumnezeu. Pentru a ajunge aici, el este nevoit să-și apere **singurătatea**, ca *stare și condiție de viață propice convorbirii cu Dumnezeu*. Părăsind lumea, se depărtează de obiectele care l-ar putea ispiti și distrage atenția. În pustie, amintirea acestor lucruri rămâne totuși subprezentă sub forma „gândurilor”.¹⁵ În acest demers, pedagogia Scripturii rămâne fundamentală, descoperindu-i monahului că lupta sa „*nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva începătorilor, împotriva stăpâniilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri*”.¹⁶ În felul acesta, el caută vindecarea prin rugăciune și experiența apofatică a adevărurilor dumnezeiești, purtând cu sfințenie cuvintele profetului Osea: „*în pustie . . . voi vorbi inimii*”.¹⁷

În contextul peren al vieții monahale, asceți precum Antonie cel Mare, Evagrie Ponticul, Macarie, Pahomie, Arsenie și alții, au lăsat în vistieria Bisericii adevărate pilde de apologie și mărturisire creștină. Paradoxul lor este acela că au reușit să biruiască realitățile lumești, „nu cu instrumentele culturii, ci cu mâinile goale”, ridicând idealul creștin la „*înălțimea lui transcendentă*”. Aceasta ne face să credem că „*asceza exercită înainte de toate o influență pedagogică*”, devenind *exemplu desăvârșit al imposibilului ce devine posibil*. Astfel, „omul acestei lumi, cel mai încărcat de griji, știa că undeva, în locul

¹³ ANTOINE GUILLAUMONT, *Originile vieții monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului*, traducere Constantin Jinga, Ed. Anastasia, București, 1998, p. 93.

¹⁴ Guillaumont folosește aici exemplul avvei Evagrie Ponticul. El arată că „atât în lume cât și în obștile călugărești demonii atacă prin persoane interpușe, prin intermediul altor oameni, dar sihastrul suferă asalturile lor direct, *corp la corp*, iar aceste atacuri se manifestă sub forma unor imagini, a unor reprezentări, uneori a unor raționamente pe care monahul și le face despre sine, prin fantasmе diurne sau nocturne, vise erotice sau terifiante, pe care Evagrie le-a descris amănunțit, cu un remarcabil talent de analist și cu o mare finețe psihologică” (IBIDEM, p. 109, 114).

¹⁵ „Cel ce șade în pustie și trăiește în hesychie de trei războaie este slobod: de cel venit din cele auzite, de cel venit din vorbărie și de cel venit din cele văzute; și numai către unul mai are lupta, către cel al inimii” mărturisește avva Arsenie (*Apopthegmata Patrum*, 13, 92 A).

¹⁶ Ef. 6, 12.

¹⁷ Osea 2, 6.

lui, existau oameni adevărați care, în tăcerea inimii, vorbeau cu îngerii și participau la viața veacului viitor”.¹⁸

2. Conceptul de avva în propovăduirea Mântuitorului Hristos

Figură harismatică, dar mai ales profetică, *avva* (*gheronta* sau *părintele duhovnicesc*) își poartă pecetea investiturii, nu de la oameni, ci de la Dumnezeu. Aceasta face ca acțiunea pe care o exercită asupra ucenicului să fie oarecum asociată cu *raportul dintre duhovnic și credincios* în scaunul Spovedaniei. Cu toate acestea, rolul **avvei** poate fi cu mult mai extins, întrucât el sfătuiește, nu numai la Spovedanie, ci și în multe alte împrejurări.¹⁹ Prin calitățile extraordinare pe care le dezvoltă în raportul pedagogic pe care îl are cu ucenicul său, *avva* poate fi așezat cu ușurință alături de marile figuri harismatice ale Sfintei Scripturi. Modelul suprem al paternității duhovnicești și implicit rațiunea mărturisitoare a Apologeticii în dimensiunea ei pastorală rămâne însă *Persoana Mântuitorul Iisus Hristos*.²⁰

Pe lângă învățătorul său, fratele monah este **teknon**, adică **fiu după trup**, după modelul scripturistic: „*Copiii mei, acestea vi le scriu, ca să nu păcătuți, și dacă va păcătui cineva, avem Mijlocitor către Tatăl, pe Iisus Hristos cel drept*”.²¹ Această relație este autentificată în Noul Testament, fiind practică mai întâi de Sfinții Apostoli și apoi ucenicii lor.²² Astfel, Sfântul Apostol Pavel subliniază deseori în epistolele sale legătura patriarhală pe care o dezvoltă cu fiii săi duhovnicești. Ei sunt astfel „*noi născuți după credință (nepioi)*”, hrăniți mai întâi cu laptele curgător al învățaturii de bază a credinței creștine și mai apoi cu „hrana solidă a învățăturilor mai profunde”. „*Căci voi, care de multă vreme s-ar fi convenit să fiți învățători, spune Sfântul Apostol Pavel, aveți iarăși trebuință ca cineva să vă învețe cele dintâi începuturi ale cuvintelor lui Dumnezeu și ați*

¹⁸ PAUL EVDOKOMOV, *Vârstele vieții spirituale*, p. 111.

¹⁹ IRÉNÉE HAUSHERR, *Paternitatea și îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin*, prefață Kallistos al Diocleei, postprefață Tomas Spidlik, traducere Mihai Vladimirescu, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 7.

²⁰ Această logică pleacă de la faptul că pastorația sau grija duhovnicească a duhovnicului sau a avvei se raportează total la singurul și adevăratul Păstor, Iisus Hristos. Această încredințare o aflăm din dialogul cu Petru, atunci când Domnul i se adesează cu cuvintele: „*Paște oile mele*” (In. 21, 26). În consecință pastorația, raportul pedagogic al paternității duhovnicești, are în vedere dobândirea mântuirii prin: „*curățirea de patimi, luminarea de harul sfinților și mântuitor al Duhului Sfânt și unirea cu Dumnezeu în Lumina necreată a Împărăției Sale cerești (îndumnezeirea)*” – vezi: GHEORGHIOS METALINOS, *Parohia*, p. 65.

²¹ I In. 2, 1.

²² FAIRY VON LILIENFELD, *Spiritualitatea monahismului timpuriu al pustiei*, culegere de studii editată de Ruth Albert și Franziska Muller, traducere, note și studiu introductiv de Lect. dr. Picu Ocoleanu, Ed. Mitropolia Olteniei, 2006, p. 24-25.

*ajuns să avari nevoie de lapte, nu de hrană tare. Pentru că oricine se hrănește cu lapte este nepriceput în cuvântul dreptății, de vreme ce este prunc. Iar hrana tare este pentru cei desăvârșiți, care au prin obișnuință simțurile învățate să deosebească binele și răul”.*²³

Modelul paternității duhovnicești definește prin excelență legătura veșnică dintre Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul. Este o relație fără început, irepetabilă și inepuizabilă, în care Dumnezeu nu devine tată, ci El este Tată (părinte) potrivit naturii Sale dumnezeiești. Pe de altă parte, Fiul este „Unul Născut” (*monogenesis*) și „Întâiul Născut” (*protogenesis*), de aceeași ființă cu Tatăl „*prin care toate s-au făcut*” (cf. Crezului ortodox). Mai mult, realitatea restaurării noastre prin jertfa Fiului înomenit, se descoperă prin *Adam cel Nou*. Acesta fiind *Întâiul, Unicul și Singurul* reazim al mântuirii noastre, spre deosebire de *Adam cel vechi*, a rămas unitar în voință, nefiind supus păcatului. Elementele acestei frumoase analogii sunt descrise de IPS prof. univ. dr. Irineu Popa, care trasează următoarea simetrie: „*În primul rând este cazul lui Adam, care nu are tată trupesc și al lui Iisus care nici El nu are tată trupesc. Adam a fost născut din pământ feciorelnic – pentru că încă nu plouase ca pământul să fecundeze – și din Duhul lui Dumnezeu; la fel, Iisus este născut dintr-o Fecioară și din voința lui Dumnezeu. Așa precum Adam a fost creat din puritatea țărânei (pământul virgin), «căci Dumnezeu nu trimisese încă ploaie pe pământ și nu era nimeni să lucreze pământul» și a fost format de mâna lui Dumnezeu, prin Cuvântul lui Dumnezeu, «căci toate prin El s-au făcut», la fel, El, care este Cuvântul, recapitulându-l pe Adam în Sine, a primit o naștere cu dreptate, permițându-i cuprinderea lui Adam în Sine Însuși din Fecioara Maria. Deci, dacă primul Adam a fost luat din țărână, Dumnezeu fiind făcătorul lui, la fel și al doilea Adam, recapitulându-l în Sine Însuși, trebuia alcătuit ca om de Dumnezeu, pentru a se analiza o analogie cu cel dintâi, în ceea ce privește originea Lui. De ce n-a luat Dumnezeu din nou țărână, ci a dispus ca alcătuirea lui Hristos să fie din Maria? Ei bine, tocmai pentru că nu trebuia să cheme la ființă o alcătuire, ci ca aceeași alcătuire să fie rezumată în Hristos, precum există în Adam, păstrându-și astfel analogia”.*²⁴

Dumnezeu este Părinte Creator al tuturor ființelor create, al tuturor ființelor raționale, care poartă într-însele efigia Sa. „El este Creatorul care împreună cu Înțelepciunea, Mama noastră, le-a născut și le-a chemat la

²³ Evr. 5, 12-14.

²⁴ *Iisus Hristos este Același, ieri și azi și în veac*, Ed. Mitropolit Olteniei, Craiova, 2010, p. 174-175.

existență pe toate”.²⁵ La acest act al paternității dumnezeiești participă nemijlocit și Fiul care, încă din Vechiul Testament, sub chipul *Înțelepciunii* (Sofia), a condus poporul ales, prin prefigurări și tipuri, la adevărata paternitate duhovnicească din Noul Testament. Aici, sub chipul *Logosului înnomenit*, El ne mântuiește pe toți în chip desăvârșit. Despre paternitatea hristică, ca model al paternității monahismului creștin, Avva Evagrie afirmă: „*Unul și Același Hristos poate fi numit după punctul de vedere adoptat atât tată, cât și mamă: tată al celor ce au duhul înfierii, mamă a celor care au încă nevoie de lapte și nu de hrană tare. Tot așa, Hristos care vorbea în Pavel s-a făcut tată al efesenilor, descoperindu-le tainele înțelepciunii, dar mamă a corintenilor, întrucât îi hrănea cu lapte*”.²⁶

În acest context devenim *tekny* (*copii după trup*) ai Mântuitorului Hristos prin Duhul Sfânt, Duhul Tatălui și al Fiului, Duhul paternității și al filiației, strigând dimpreună cu Dânsul: „*Avva Părinte!*”.²⁷ Iar la aceste cuvinte, Sfântul Apostol Pavel completează: „*căci de acum nu mai ești rob, ci fiu, iar de ești fiu, ești și moștenitor al lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos*”.²⁸

În această naștere de sus, Dumnezeu este singurul și Unicul Părinte. Un paradox la prima vedere, dacă ne gândim că apelativul *avva* este atât de răspândit în lumea monahismului creștin, ca să nu mai vorbim de cel de *părinte* pentru credincioșii din parohie. Însuși Mântuitorul Hristos avertizează în acest sens: „*Și tată al vostru să nu numiți pe pământ, căci Tatăl vostru unul este, cel din ceruri*”.²⁹ Acest îndemn nu suprimă cu nimic sensul profund și practic al cuvântului *avva*. Nu este o infidelitate față de Tatăl cel din ceruri, ci cu atât mai mult un omagiu pe care îl aducem paternității Sale, atunci când chemăm cu acest nume pe cel ne este mentor sau duhovnic. Aceasta întrucât, „*părintele duhovnicesc exercită o putere pe care singur Hristos a exercitat-o pe pământ*”.³⁰ Întreaga tradiție patristică subliniază rolul excepțional al duhovnicilor în cauza sfântă a mântuirii”.³¹

²⁵ Ierom. GABRIEL BUNGE, *Părintele duhovnicesc și gnoza creștină după avva Evagrie Ponticul*, cu două studii de Michael O’Laughlin, traducere diac. Ioan Ică Jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2000, p. 35.

²⁶ IBIDEM, p. 36.

²⁷ Galateni 4, 9.

²⁸ Galateni 4, 10.

²⁹ Matei 23, 9.

³⁰ Cf. Mc. 2, 7.

³¹ Iată ce spune în acest sens Sfântul Nicodim Aghioritul: „*Raiul și iadul, viața și moartea, mântuirea și pierderea sufletelor stau în mâna lui*”. Iar Sfântul Grigorie Teologul completează: „*scopul medicilor este să păzească sănătatea și bunăstarea trupului, când ea există, iar când s-a pierdut să o aducă înapoi ... Scopul duhovnicului însă e să dea sufletului aripi ca să ajungă la Tatăl, să-l răpească din lume și să-l predea lui Dumnezeu*” (apud GHEORGHEOS METALINOS, *Parohia ...*, p. 69).

De aceea, părintele Irénée Hausher confirmă faptul că „de la Dumnezeu Tatăl pogoară orice paternitate sau maternitate, și pe Dumnezeu Tatăl Îl preamărește cu știință sau fără știință, oricine pronunță numele de tată sau mamă în legătură cu o binefacere primită: «toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de sus este, pogorându-Se de la Tine, Părintele luminilor »”.³²

Raportul pedagogic *avva – tekny* marchează *punctul de început al paternității spirituale*. Prin învățătura Sfintei Scripturi, avva își conduce discipolul către virtutea și cunoașterea lui Dumnezeu, pentru care mai apoi îl naște. Întrucât nu naște fii pentru sine, ci Tatălui ceresc, avva devine *născător prin cuvânt*, întrucât mai întâi învață și predă dintru ale sale celui ce ascultă *Cuvântul dătător de viață*.³³ De aceea, tradiția monastică îl asimilează prin calitatea de „*întâi-stătător al mănăstirii*”. Prin această lucrare „se cade să-și aducă aminte pururea ce înseamnă acest nume și să umple prin fapte numele de mai mare. Fiindcă se crede că activează în mănăstire în locul lui Hristos, întrucât este chemat cu numele Acestuia, așa cum spune Apostolul: *Ați primit Duhul înfierii în care strigăm Avva Părinte!*”.³⁴ De aceea, Sfântul Apostol Pavel vorbește despre „*vârsta bărbatului desăvârșit*”³⁵ pe care o atribuie numai celui care s-a împlinit spiritual. Avem ca exemplu în acest sens cazul avvei Antonie care, fiind invitat printr-o scrisoare împăratească la Constantinopol, este atenționat de către ucenicul său Pavel: „Dacă vei merge, Antonie te vei chema, dacă nu vei merge, avva Antonie”, după cum aflăm din Patericul egiptean.

Data fiind autoritatea profetică de care se bucură avva, părintele Irénée Hausherr afirmă că poate fi socotit un adevărat *proneomen Christi*.³⁶ El trebuie să fie la modul permanent *imitatorul lui Hristos*, iar „creșterea în și prin Duhul lui Dumnezeu înseamnă întotdeauna și în același timp ruperea de *aion outos*, de veacul acesta, de *kosmos*”.³⁷

Fără îndoială că originea monahismului se justifică numai înlăuntrul Bisericii, *avva* fiind în fapt garanția acestei realități. Spre deosebire de lumea obișnuită, el promovează o cu totul altă lume, una care iese din tipare și se contrapune logicii obișnuite. Dacă noi, cei din lume, trăim în perspectiva Împărăției lui Hristos pe care o vom gusta după moartea

³² IRÉNÉE HAUSHERR, *op. cit.*, p. 39.

³³ DOM LUCIEN REGNAULT, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, traducere de Diac. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997, p. 31.

³⁴ I. HEUSHER, *op. cit.*, p. 40.

³⁵ Cf. Ef. 4, 11-13: „Și el a dat pe unii apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, spre desăvârșirea sfinților, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos, până vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos”.

³⁶ IBIDEM.

³⁷ F. VON LILIENFELD, *op. cit.*, p. 27-28.

trupească și după Judecată, avva trăiește încă de pe acum realitatea Eshatonului. Pentru el „așteptarea apropiatei reveniri a Domnului” conferă perspectiva apologetică pe care o practică în starea sa de mărturisitor. El „începe încă de atunci să trăiască desăvârșirea vieții care urma să fie în Împărăția lui Dumnezeu, renunțând la lumea prezentă în așteptarea iminentă și imediată a instituirii lumii celei noi”. Spre deosebire de cei care doreau cu ardoare realitatea proximă a vieții veșnice, căutând cu alte cuvinte „obținerea desăvârșirii în timpul vieții acesteia”, monahii încercau „să trăiască încă din veacul acesta fără problematica pe care o cerea viața obișnuită”.³⁸ Din această perspectivă, părintele duhovnicesc sau avva constituie un reper important pentru *împroprierea eshatonului*. Împărăția lui Dumnezeu, care pătrunde în lume prin întruparea Mântuitorului Hristos, este așteptată la sfârșitul veacurilor, așa cum spunem în Simbolul de credință: „*Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie*”. Pentru călugăr însă, înțelegerea acestor realități eshatologice se agață de accepția spațială și temporară a persoanei individuale. Este o adevărată metamorfoză spirituală, duhovnicească. „Omul cel vechi este condus către moarte, în timp ce omul duhovnicesc crește invers proporțional cu acesta. Și, dacă este teleios, omul vechi moare îndată. Ca atare, el nu mai ține de pământ, ci de Împărăția lui Dumnezeu”.³⁹

Mântuitorul Hristos învață foarte clar despre faptul că „*cine nu va primi Împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea*”.⁴⁰ În altă parte, rugându-se Tatălui, adaugă: „*Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, căci ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor*”.⁴¹ Înțelegem de aici că dacă cineva nu va dobândi această *stare duhovnicească*, pe care Domnul o asociază în primul rând pruncilor, nu va putea moșteni Împărăția Cerurilor.⁴² În acest context, avva este părinte și prunc în același timp.⁴³ El este icoana lui Dumnezeu Tatăl pe pământ, prin intermediul căruia frații pot interacționa cu eshatonul, dobândind posibilitatea devenirii într-o stare de născători duhovnicești pentru alți frați.

³⁸ SAVA AGURIDIS, *Monahismul*, Ed. Hellenika Grammata, Atena, 1997, pp. 14-17, apud Pr. prof. dr. Vasile Răducă, *op.cit.*, p. 13.

³⁹ F. VON LILIENFELD, *op. cit.*, p. 28.

⁴⁰ Marcu 10, 15.

⁴¹ Matei 11, 25.

⁴² Cf. Mt. 18, 3: „*Adevărat zic vouă: De nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor*”.

⁴³ Acest aspect se poate desprinde din Apoftege, unde ni se istorisește că „un părinte ajunsese la o atare simplitate și originalitate, încât puțin îi mai lipsea din firea unui prunc, uitând cu totul lucrurile lumii acesteia în așa fel, că de multe ori se hrănea din greșală, dacă ucenicii săi nu-l împiedicau, iar aceștia îl conduceau ca pe un prunc în tovărășia lor, căci pentru lume era nematurizat, însă sufletește, înaintea lui Dumnezeu, era desăvârșit” (*Tou hosiou patros hemon Isaak ta eurethenta asketica*, Ed. Nikephoros Theotokis, Leipzig 1770, log. 75, p. 502, apud F. VON LILIENFELD, *op. cit.*, p. 30).

3. Avva – „cuvânt și viață”

Aceasta este poate cea mai semnificativă sintagmă prin care se poate defini rolul pedagogic al părintelui duhovnicesc, croit după chipul și porunca Mântuitorului Hristos. „Ascultarea în Evanghelie, spune Evdokimov, este receptivitate față de Adevăr, iar acesta este în primul rând eliberator. De aceea, Dumnezeu nu dictează, ci lansează chemări, îndemnului: «Ascultă Israele», «cine voiește să vină ...», «de vrei să fii desăvârșit ...». Este îndemnul de a ne regăsi libertatea: «Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe al ... al său, pe a sa, pe ... ai săi» ...⁴⁴ Învățătura luminoasă vine din școala părinților duhovnicești. Ei avertizează asupra marelui pericol pe care îl înfruntă cel aflat în căutarea unui ajutor. Cu atât mai mare este autoritatea unui părinte, cu atât mai mare este discreția lui, ștergerea de sine”.⁴⁵ În Istoria Lausiacă se povestește momentul în care Sfântul Antonie cel Mare îl acceptă pe Pavel ca ucenic al său, iar Pavel îl acceptă pe Antonie ca avva. După patru zile de încercare, în care Pavel a fost lăsat de Antonie să stea la ușa sa, în seara zilei a cincea acesta îl întreabă: „Vrei să mâncăm o bucată de pâine?”, iar Pavel îi răspunde „Cum îți place ție, avva”. Acesta este momentul în care fiul duhovnicesc se lasă hrănit de părintele său, recunoscându-l pe acesta ca fiu.⁴⁶

Cuvântul *avva* este un termen de origine semitică. De multe ori, atunci când copții introduceau un cuvânt străin în vocabularul lor, făceau acest lucru pentru a exprima o realitate nouă, fără corespondent în limbajul tradițional. Astfel, cuvântul *avva*, sublinia atât caracterul personal al relației dintre ucenic și părinte, cât și referința esențială la Dumnezeu Cel în Treime. Așa se face că, în Sfânta Scriptură cuvintele „*Tatăl meu*” sunt adresate Primei Persoane Treimice de către Fiul sau de către Duhul Sfânt, care strigă din inima credinciosului.⁴⁷ Așa se face că monahul nu poate ignora și nici nu poate uita sensul și dimensiunea scripturistică a existenței și pedagogiei sale. De la formarea primelor deprinderi duhovnicești, până la conținutul propriilor dorințe, realitatea ucenicului se leagă cel mai mult de *sfatul avvei*. Exemplul desăvârșit în acest sens este Însuși Mântuitorul Hristos, care se Tatălui în grădina Ghetsimani, cu cuvintele: „*nu cum vreau Eu, ci cum vrei Tu*”.⁴⁸

Pedagogia acestei relații se sprijină negreșit pe porunca ascultării. Prin această treaptă, ucenicul aderă la dobândirea virtuților, indispensabile demersului de cunoaștere a lui Dumnezeu. Încredințându-și voința în slujba

⁴⁴ Cf. Lc. 14, 26.

⁴⁵ PAUL EVDOKIMOV, *Vârstele vieții spirituale*, p. 143.

⁴⁶ LUCIEN REGNAULT, *op. cit.*, p. 30.

⁴⁷ Galateni 4, 6; Romani 8, 15.

⁴⁸ LUCIEN REGNAULT, *op. cit.*, p. 30.

ascultării, ucenicul învață pas cu pas maniera de a dobândi desăvârșirea, mai întâi prin despățimire, apoi prin iluminare, contemplare și rugăciune neîncetată. Prin ascultare și încredere în cuvântul avvei, ucenicul este convins că ceea ce face „este primit înaintea lui Dumnezeu”. Avva Poemen povestea odată despre cineva, care l-a întrebat pe Avva Paisie: „Ce ar trebui să fac pentru sufletul meu, căci este fără simțire și nu se teme de Dumnezeu?”. Auzind acestea, avva i-a zis: „Mergi și lipește-te de cineva care se teme de Dumnezeu și stând aproape de dânsul, vei învăța și tu să te temi de Dumnezeu”.⁴⁹ Este vorba prin urmare de o „pedagogie prin apropiere”, dublată de ascultare și încredere în cuvântul părintesc.

Avva este *bărbatul Cuvântului dumnezeiesc*. În acest context, Avva Pimen, de pildă, îl declară pe tânărul monah Agaton *avva*, deoarece „Gura lui l-a făcut pe el să se numească *avva*”. Avva Antonie era dătător de viață atât prin cuvânt cât și prin vedere „și numai văzându-l oamenii beneficiau de puterea care ieșea din el ca din Hristos”.⁵⁰ Articulată pedagogic, această stare se găsește foarte bine transpusă în votul *ascultării chinoviale*. Ea face ca *avva* să fie nu numai un „îndrumător de conștiințe”, ci cel ce mai întâi de toate este „un charismatic”. El se face vrednic în lucrarea sa cateheticomistică de „a naște fii pentru Dumnezeu”. Toate aceste realități apologetice gravitează în jurul legăturii indispensabile dintre paternitatea duhovnicească a avvei și „paternitatea divină unică”, pe care o primim gratuit de la Dumnezeu. Prin urmare, dacă avva, prin sfaturile și împărtășirea experienței personale îl conduce pe ucenic „spre virtutea și cunoașterea lui Dumnezeu, însă Domnul Însuși acordă înțelepciunea dumnezeiască, fiindcă gnosticul este un «împreună-lucrător al înțelepciunii». De asemenea, *părintele duhovnicesc nu naște fii pentru sine însuși, ci pentru virtute și cunoașterea lui Dumnezeu*”.⁵¹

4. Pedagogia paternității spirituale a Părinților Apostolici

Scrierile Părinților Apostolici constituie primul liant dintre teologia Noul Testament și epoca patristică. Operele înscrise în această colecție etalează dovezi incontestabile cu privire la jertfa mărturisitoare a primilor creștini și la autenticul mod de transmitere a predaniei sfinte după înălțarea Domnului la cer. Fără a avea pretenția unei teologii înalte, *Scrierile Părinților Apostolici* pun față în față *creștinismul și iudaismul*, fiind din acest punct de

⁴⁹ GRAHAM GOULD, *The Desert Fathers on Monastic Community*, Clarendon Press, Oxford, 1993, p. 28.

⁵⁰ LUCIEN REGNAULT, *op. cit.*, p., p. 31.

⁵¹ Ieromonah GABRIEL BUNGE, *Părintele duhovnicesc și gnoza creștină după avva Evagrie Ponticul*, traducere diac. Ioan Ică jr, Sibiu, 2000, p. 39.

vedere o importantă resursă pentru Apologetica Ortodoxă. Pe de altă parte, trebuie menționat că originea autorilor se încadrează într-un cadru vast și complex al creștinătății primare: Siria, Asia Mică, Palestina, Alexandria și Roma, demonstrând astfel ecumenicitatea creștină a primelor secole.⁵² Pedagogia paternității duhovnicești, desprinsă din această colecție de scrieri, însumează sfaturi și povețe valoroase, date de la duhovnic la ucenic spre dobândirea și înțelegerea Adevărului veșnic. În cele ce urmează vom încerca să urmărim evoluția raportului *avva-ucenic* în cele mai importante scrieri din această perioadă.

Primele trimiteri le putem găsi în lucrarea „*Învățătura Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri*“ sau *Didahia*. Una dintre expresiile generice ale acestei legături este „*fiul meu*“. Repetat în aproape fiecare capitol, apelativul constituie modalitatea concretă prin care autorul caută să combată patima și gândul rău care se strecoară în suflet. „Fiul meu, să nu fii mincinos pentru că minciuna duce la hoție; nici iubitor de argint, nici iubitor de slavă deșartă, că din toate acestea se nasc hoțiile. Fiul meu, să nu fii cârtitor pentru că te duce la hulă, nici obraznic, nici cu gând rău, că din toate acestea se nasc hulele. Să fii blând, pentru că cei blânzi vor moșteni pământul. Să fii îndelung-răbdător, milostiv, fără răutate, pașnic și bun, tremurând totdeauna pentru cuvintele pe care le-ai auzit. Să nu te înalți pe tine însuși, nici să ai sufletul tău obraznic. Să nu se lipească sufletul tău de cei mândri, ci să ai legături cu cei drești și cu cei smeriți. Cele ce ți se întâmplă să le primești ca bune, știind că nimic nu se face fără Dumnezeu”.⁵³ În partea a doua a sfatului ni se oferă și calea pe care trebuie să o urmăm, calea binelui sau calea vieții, contrapusă primeia - calea morții.

Al doilea autor al colecției noastre este *Sfântul Clement Romanul*. Din punct de vedere ierarhic, a fost al treilea episcop al Romei, după Lin și Anaclet, în perioada 92-101. Despre el, Sfântul Irineu relatează că a văzut pe „fericiții Apostoli și a stat de vorbă cu ei”, iar Origen și Eusebiu de Cezareea îl identifică cu Clement, despre care pomenește Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Filipeni (4, 3). În opera sa, Sfântul Clement se adresează îndeosebi corintenilor, pe care îi mustră și-i îndeamnă *ca un părinte*. Prima sa epistolă către locuitorii Corintului a luat naștere la sfârșitul persecuției lui Dioclețian (96 și 98). În partea a doua a acestei scrieri, Clement îi îndeamnă pe corinteni spre practicarea virtuților. Acestea pot fi culese atât din exemplele vechi-testamentare, cât mai ales din viața

⁵² Pr. D. FECIORU, *Introducere la PSB 1*, traducere, introducere și note de Pr. D. Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979, p. 9-10.

⁵³ *Învățătura celor Doisprezece Apostoli sau Învățătura Domnului prin cei Doisprezece Apostoli către neamuri*, cap. III, în PSB 1, p. 26-27.

Mântuitorului și a bărbaților sfinți. În capitolul XLII al epistolei sale, episcopul Romei face o descriere amănunțită a ierarhiei bisericești.

A treia scriere din colecție este parțial atribuită lui **Barnaba**, însoțitorul Sfântului Apostol Pavel în călătoriile sale misionare. Identitatea autorului a fost pusă la îndoială de unii teologi din cauza unor mici disconcordanțe pe care le are cu anumite idei din epistolele pauline. Interpretarea alegorică împinge epistola lui Barnaba spre stilul școlii alexandrine, de unde s-ar putea deduce și originea acestuia. În ceea ce privește conținutul, scrierea amintită cuprinde două părți și un prolog. În partea a doua, sunt consemnate mai multe sfaturi morale, reluându-se oarecum cele două căi amintite în Didahie: *calea binelui și a răului*, *a luminii și a întunericii*. „Sunt două căi: a învățaturii și a stăpânirii, sau a luminii și a întunericii, și deosebirea între cele două căi este mare, pe una sunt rânduiți îngerii luminați ai lui Dumnezeu, iar pe alta îngerii satanei. Și Unul este Domn din veci și până în veci, iar altul este stăpânitor al timpului de acum, al fărădelegii”.⁵⁴

Sfântul Ignatie Teoforul este al patrulea din lista noastră. Nu se cunosc prea multe date despre originea sa. Cu toate acestea, faptul că i-a urmat pe Sfinții Apostoli este confirmat întru totul de Sfântul Ioan Gură de Aur. Acesta îl amintește ca episcop al Antiohiei, fiind hirotonit chiar de Sfântul Apostol Pavel. Principala direcție a paternității spirituale din opera Sfântului Ignatie Teoforul, aidoma celorlalți Părinți Apostolici, este îndreptată spre *unicitatea lui Dumnezeu Tatăl*, „*Unicul Părinte*”. Astfel, continuând teologia Sfântului Apostol Pavel, el se preocupă în mod direct de **legătura Creatorului cu creatura Sa**. „Adunați-vă cu toții ca într-un templu al lui Dumnezeu, ca la un altar, în jurul Unuia Iisus Hristos, care a ieșit de la Unul Tatăl, care este Unul și la Tatăl S-a întors” (Sfântul Ignatie Teoforul, Epistola către Magnezieni, cap. VII, în PSB 1, p. 176). Pornind de la această idee, Sfântul Ignatie asociază termenul de părinte episcopului. El este acela care face legătura dintre nou și vechi, dintre lege și har, el este cu adevărat „ușa” care duce la Tatăl. „Buni erau și preoții, dar mai bun arhiereul, căruia îi erau încredințate sfintele sfintelor, singurul căruia i s-au încredințat cele ascunse ale lui Dumnezeu; el este ușa Tatălui prin care intră Avraam, Isaac, Iacov, profeții, Apostolii și Biserica”.⁵⁵

Sfântul Policarp al Smirnei s-a născut în preajma anului 70. Despre el, Sfântul Irineu afirmă că avea legături strânse cu Sfântul Ioan Evanghelistul. În epistola sa către Filipeni, sfântul exersează o pedagogie aparte, întărind în credință pe destinatari și îndemnându-i să fie milostivi, să

⁵⁴ Epistola zisă a lui Barnaba, cap. XVIII, p. 135

⁵⁵ Epistola către Filadelfieni, cap. IX, p. 181.

ierete celor ce le greșesc, să nu se mânie, să nu fie lacomi, să nu uite datoria pe care o au în societate față de cei aflați în suferință și față de conducătorii lor. În latura opusă, el așează iubirea de argint: „începutul tuturor relelor este iubirea de argint. Știm dar că nimic n-am adus pe lume, nici nu putem scoate ceva, să ne înarmăm cu armele dreptății și mai întâi să ne învățăm să umblăm în porunca Domnului, apoi să învățăm și pe femeile noastre să umble în credința dată lor, în dragoste și în curăție”.⁵⁶

Cartea Păstorului lui Herma este cât se poate de sugestivă pentru exprimarea paternității spirituale la Părinții Apostolici, însuși apelativul de „Păstor” oferind în acest sens numeroase indicii. Această lucrare, de o importanță deosebită, a fost așezată de Sfinții Părinții alături de cărțile Noului Testament. Astfel, Sfântul Irineu și Clement Alexandrinul o numesc „Scriptură”, iar Origen îl identifică pe autorul ei cu Hermas, despre care Apostolul Pavel vorbește în Epistola sa către Romani: „Îmbrățișați pe Asincrit, pe Flegon, pe Hermes, pe Patrova, pe Hermas și pe frații care sunt împreună cu ei”.⁵⁷ Mărturia Marelui Pavel confirmă prezența sa pe finalul epocii apostolice. Din viața sa aflăm că a parcurs un drum sinuos de la necredință la credință, de la lăcomie la dragostea de lucrurile duhovnicești și la practicarea virtuților creștine. Dându-și seama de rostul hristocentric al vieții sale, Herma trăiește împreună cu soția sa ca și cu o soră.⁵⁸ Prin rodul nevoițelor sale a dobândit de la Dumnezeu darul vederii cu duhul. Astfel, tradiția ne spune că în stările sale de extaz lângă el venea un înger al pocăinței, care, în chip de păstor, îl învăța întoarcerea la Dumnezeu, „trăirea în Dumnezeu” - așa cum el însuși afirmă.⁵⁹

Ultima din lista scrierilor Părinților Apostolici este „**Epistola către Diognet**”, o perlă a literaturii creștine din primele secole.⁶⁰ Autorul a rămas însă necunoscut. Pe tot parcursul textului, el răspunde la trei întrebări pe care i le adresează Diognet. Este într-un fel o apologie la teoriile filosofilor păgâni din acele vremuri, legate în special de existența și substanța creștinismului. În ceea ce privește conținutul, autorul epistolei face referire la gânduri în general. Prin ele se întunecă mintea și se pervertește sufletul: „Curățește-te de toate gândurile care ți-au stăpânit mai înainte mintea; înlătură obișnuința care te-a răătăcit; fii om nou, ca dintru început pentru că ai să ascuți o învățătură nouă, așa precum chiar tu însuși ai mărturisit”.⁶¹

⁵⁶ *Epistola către Filipeni*, cap IV, p. 209.

⁵⁷ Rm. 16, 14.

⁵⁸ *Cartea Păstorului lui Herma*, în PSB 1, p. 220.

⁵⁹ IBIDEM.

⁶⁰ *Epistola către Diognet*, p. 331.

⁶¹ IBIDEM, cap. II, p. 337.

Pe lângă pedagogia paternității duhovnicești, „Epistola către Diognet” dezvoltă un caracter apologetic cu totul aparte. Sunt esențiale elementele de contrast cu privire la adevărata valoare a vieții creștine în raport cu anumite elemente din cultura păgână și cu iudaismul. Din această privință, mulți cercetători au identificat autorul acestei epistole între ucenicii Sfântului Iustin Martirul și Filosoful.⁶² Pentru a arăta măreția creștinismului, autorul scrisorii își gestionează argumentele în antiteză cu modul de viață elenic și iudaic. Sunt rezumate magistral elemente de conținut din cele două culturi, care sunt evaluate etapic prin două criterii de interpretare: „1. Criteriul cunoașterii și 2. Criteriul cultului adresat divinității asupra moravurilor și spiritului oamenilor. Prin cunoaștere, omul poate sesiza adevărul sau fragmente de adevăr ca ultimă rațiune a existenței. Prin cult, el angajează întreaga sa ființă în acțiune și atitudine față de adevărul întrezărit și sesizat prin cunoaștere”.⁶³ Argumentând prin comparație modul existenței creștine, pedagogia epistolei se îndreaptă în cele din urmă spre esența realităților personale. Ajunge să vorbească în cele din urmă despre întruparea Cuvântului lui Dumnezeu, completându-se astfel finalitatea mărturisitoare a pedagogiei perennis. „Cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu, înainte de venirea Lui?”,⁶⁴ se întreabă autorul. În felul acesta, Diognet este încredințat ca un ucenic că modul creștin de viațuire reprezintă calea sigură de dobândire a veșniciei. „Și tu, dacă vei dori și vei primi această credință, vei cunoaște mai întâi pe Tatăl. Dumnezeu a iubit pe oameni; pentru ei a creat lumea, lor le-a supus toate cele de pe pământ, lor le-a dat grai, lor le-a dat minte, numai lor le-a îngăduit să privească sus spre cer; pe ei i-a plăsmuit după chipul Său, la ei a trimis pe Fiul Său Cel Unul-Născut, lor le-a făgăduit Împărăția cerurilor și o va da celor ce-L vor iubi pe El”.⁶⁵

5. Pedagogia perenă a mărturisirii și slujirii pastorale în Apologetica ortodoxă

După cum am arătat în cele de mai sus, conceptul de *avva* este centrat exclusiv pe Persoana lui Dumnezeu Tatăl, Unicul Părinte și povățuitor împotriva gândurilor rele care asaltează mintea și sufletul. Pedagogia desprinsă din această raportare, evident împlinită în realitatea vieții monahale, își justifică importanța în lucrarea mărturisitoare a Bisericii. Cei formați în duhul creșterii spre desăvârșire ajung să înțeleagă taina parcursului

⁶² Pr. prof. IOAN G. COMAN, *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Ed. IBMBOR, București, 1995, p. 134-135.

⁶³ IBIDEM, p. 143.

⁶⁴ *Epistola către Diognet*, cap. VIII, 1.

⁶⁵ *Epistola către Diognet*, cap. IX, 1-2.

duhovnicesc, începând cu ucenicia lângă avva, crescând în experiența personală a rugăciunii și devenind mai apoi propovăduitori ai propriilor experiențe ascetico-mistice. În felul acesta, majoritatea nevoitorilor se erijează în pedagogi, mărturisitori, apologeți și apostoli ai Logosului înomenit. Ei sunt exemplele cele mai concrete ale unei educații perene, întărită prin lectura cuvântului Scripturii, prin ascultare și experiență.

Din complexa imagine teologică a lucrării *pedagogia perennis ca mărturisire și apostolat în Apologetica ortodoxă* nu poate lipsi exemplul „*Păstorului celui bun*”. El este însuși Mântuitorul Hristos, Fiul lui Dumnezeu înomenit, care prin întrupare, răstignire, înviere și înălțare „*își pune sufletul pentru oile Sale*”.⁶⁶ El este „Calea, Adevărul și Viața” și totodată „Ușa” prin care toți cei ce vor intra „*se vor mântui, și vor intra; și vor ieși și pășune vor afla*”.⁶⁷ Acest principiu apologetic-pastoral se împărtășește și devine perpetuu prin lucrare harică și succesiune apostolică în Taina Preoției.⁶⁸ Prin această lucrare, Sfinții Apostoli și urmașii lor dobândesc obligația de a fi „învățători ai oamenilor, luminători și pilde vrednice de urmat ca mod de viețuire. Mântuitorul compară pe apostoli, din acest punct de vedere, cu sarea, care are rolul de a da gust mâncărilor și de a nu le lăsa să se strice;⁶⁹ îi compară, de asemenea, cu lumina făcliei, care nu se ascunde sub obroc, ci se pune în sfeșnic ca să risipească întunericul ...⁷⁰ Păstorii pot învăța, adică pe credincioși, nu numai cu cuvântul, ci și cu faptele lor, care sunt pentru credincioși un stimulent pentru adevărata cinstire de Dumnezeu”.⁷¹

În lucrarea Sa de propovăduire, Mântuitorul Hristos ni Se descoperă prin intermediul *pedagogiei prin învecinare*: „*Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți în Mine. Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne întru Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă,*

⁶⁶ Cf. In. 10, 11.

⁶⁷ Cf. In, 10, 9.

⁶⁸ Este lucrarea sfântă pe care Însuși Mântuitorul Hristos o așează în Biserica Sa în prima zi a Învierii Sale, spunându-le Sfinților Apostoli: „*Precum M-a trimis pe Mine Tatăl și Eu vă trimit pe voi. Și aceasta zicând a suflat asupra lor și a zis: Luați Duh Sfânt! Căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate, și căroră le veți ține, ținute vor fi*” (In. 20, 21-23). Importanța acestei Sfinte Taine este arătată și de Sfântul Apostol Pavel care îi îndeamnă pe preoții din Efes: „*Luați aminte la voi înșivă și la toată turma peste care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți biserica lui Dumnezeu*” (FA 20-28).

⁶⁹ Cf. Mt. 5, 13: „*Voi sunteți sarea pământului*”.

⁷⁰ Cf. Mt. 5, 16: „*Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri*”.

⁷¹ Pr. prof. dr. ENE BRANIȘTE, *Despre preoție*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 24.

căci fără Mine nu puteți face nimic".⁷² Această chemare se descoperă din nou ca pildă desăvârșită de pedagogie creștină. Niciun mădular al Bisericii nu se poate realiza pe cont propriu. De aceea, legătura tainică cu Mântuitorul Hristos reprezintă „tăria și puterea de rezistență” atât în filosofia paternității duhovnicești, cât și mai ales în lucrarea preoției.

Vedem așadar că lucrarea învățătoarească a Bisericii, sub toate aspectele ei, este nedespărțită de Cuvântul dumnezeiesc. Aceasta face din pedagogia creștină o realitate perenă, hrănită și apărată de duhul mărturisitor al Tradiției Ortodoxe. Exemplificarea acestei lucrări se realizează în primul rând scripturistic, aflând de aici că „*Tatăl vostru unul este, Cel din ceruri*”.⁷³ Fără învățători și părinți nu se ajunge însă la această înțelegere, de aceea drumul spre cunoașterea lui Dumnezeu este întărit de slujirea avvei sau a părintelui duhovnicesc. Prin el sunt născuți iubitorii de Hristos pentru viața bunătăților celor nestrucăcioase. Nu în ultimul rând, pedagogia perennis este susținută și justificată prin caracterul sacerdotal al Bisericii. Aici se descoperă tainic caracterul unitar al slujirii mărturisitoare: „*Este un trup și un Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre; Este un Domn, o credință, un botez, Un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și prin toate și întru toți*”.⁷⁴

Despre aceste adevăruri au mărturisit monahii primelor veacuri creștine și au teologhisit Părinții Apostolici. Mărturia lor a fost completată și întărită în litera primelor apologii creștine. Prin aceste scrieri, Părinții și Apologeții Bisericii au combătut învățăturile greșite de orice fel, luptând până la sânge pentru păstrarea unității Trupului Tainic al Domnului.

⁷² In. 15, 5.

⁷³ Cf. Mt. 23, 9.

⁷⁴ Ef. 4, 4-6.

BIBLIOGRAFIE

1. AGURIDIS, SAVA, *Monahismul*, Ed. Hellenika Grammata, Atena, 1997.
2. APOSTOLACHE, IONIȚĂ, *Hristologie și mistică în teologia siriană*, Ed. Mitropolia Olteniei, Ed. Cetatea de Scaun, Craiova/Târgoviște, 2014.
3. BOLDIȘOR, ADRIAN, „Relația maestru-discipol în Istoria și filosofia religiilor”, în: *Mitropolia Olteniei*, Nr. 5-8, 2013.
4. BRANIȘTE, Pr. prof. dr. ENE, *Despre preoție*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.
5. BUNGE, Ierom. GABRIEL, *Părintele duhovnicesc și gnoza creștină după avva Evagrie Ponticul*, cu două studii de Michael O’Laughlin, traducere diac. Ioan Ică Jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2000.
6. BUNGE, Ieromonah GABRIEL, *Părintele duhovnicesc și gnoza creștină după avva Evagrie Ponticul*, traducere diac. Ioan Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2000.
7. COMAN, Pr. prof. IOAN G., *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Ed. IBMBOR, București, 1995.
8. EVDOKIMOV, PAUL, *Vârstele vieții spirituale. De la Părinții pustiei până în zilele noastre*, cuvânt înainte de Pr. prof. Ion Buga, traducere din franceză de pr. prof. Ioan Buga și Anca Manolescu, Ed. Humanitas, București, 2006.
9. EVDOKIMOV, PAVEL, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, traducere și note de Pr. prof. Vasile Răducă, Ed. Humanitas, București, 2013.
10. FECIORU, Pr. D., *Introducere la PSB I*, traducere, introducere și note de Pr. D. Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1979.
11. GOULD, GRAHAM, *The Desert Fathers on Monastic Community*, Clarendon Press, Oxford, 1993.
12. GUILLAUMONT, ANTOINE, *Originile vieții monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului*, traducere Constantin Jinga, Ed. Anastasia, București, 1998.
13. HAUSHERR, IRÉNÉE, *Paternitatea și îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin*, prefață Kallistos al Diocleei, postprefață Tomas Spidlik, traducere Mihai Vladimirescu, Ed. Deisis, Sibiu, 1999.

14. IRINEU SLĂTINEANUL, Arhiereu prof. univ. dr., *Experiența mistică a Părinților Orientali*, vol. I, Ed. Anastasia, București, 2005.
15. IRINEU, MITROPOLITUL OLTENIEI, *Iisus Hristos este Același, ieri și azi și în veac*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2010.
16. LILIENFELD, FAIRY VON, *Spiritualitatea monahismului timpuriu al pustiei*, culegere de studii editată de Ruth Albert și Franziska Muller, traducere, note și studiu introductiv de Lect. dr. Picu Ocoleanu, Ed. Mitropolia Olteniei, 2006.
17. METALLIONOS, GHEORGHIOS D., *Parohia. Hristos în mijlocul nostru*, traducere de pr. prof. Ioan I. Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 2004.
18. OCOLEANU, Pr. lect. dr. PICU, *Harisma filosofiei duhovnicești. Introducere în genealogia teologică a monahismului creștin*, Ed. Christiana, București, 2008.
19. PAPADOPULOS, STELYANOS, *Monahismul - munte greu de urcat*, introducere și traducere Pr. Cornel Toma, Ed. Sofia, București, 2004.
20. RĂDUCĂ, Pr. prof. dr. VASILE, *Monahismul egiptean. De la singurătate la obște*, Ed. Nemira, București, 2003.
21. REGNAULT, DOM LUCIEN, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, traducere de Diac. Ioan Ică Jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997.